
REFLEXIÓ

ANGYAL MIKLÓS

Felemás korlát

Reflexiók Gárdonyi Gergely:

A gondolati rekonstrukció korlátai című tanulmányára.

Belügyi Szemle, 2013/10.

A szerző a magyar kriminalisztikai szakirodalomban az elmúlt évtizedekben kissé (megjegyzem, méltánytalanul) elhanyagolt témát tárgyalva, a gondolati rekonstrukcióról mint a „helyszínfeldolgozás egyik *szubjektív* módszeréről” értekezik. A jól felépített, gondolatébresztő tanulmány a módszer alkalmazhatóságának három korlátját nevesíti:

1. *amikor az elkövető idegességében teljesen illogikusan cselekszik;*
2. *az elkövető direkt megtévesztő módszereket alkalmaz;*
3. *ha a szemlebizottság a helyszínen tapasztaltakat helyesen észleli, de a tényekből rossz következtetést von le.*

A helyszíni rekonstrukció (*crime scene reconstruction*) célja, hogy a bűncselekmény elkövetésekor megtörtént eseményláncot – a deduktív érvelés, a tárgyi bizonyítékok, a tudományos módszerek és ezek kölcsönhatásai révén – pontosan megismerjük.¹ A helyszíni bűnelemzés (*crime scene analysis*) az elkövetőre, illetve a viselkedésére, magatartására utaló alapos nyomkutatást jelent.² A *gondolati rekonstrukció* – az én értelmezésemben – e két módszer eredőjeként születhet. Eredménye – a szerző által is megfogalmazottan – a szemle statikus szakaszában még „változó” lehet. Szerencsés esetben a szemle végére azonban már nemcsak az események láncolatának pontosabb *megismerését*, hanem az elkövető személyiségének a *visszatükröződését* is jelentheti.

A filozófiában a megismerés két forrását szokták elkülöníteni: az *érzéki* (perceptuális) és a *fogalmi* (tudati) képességet. A látáson mint érzékelésen keresztül ez a következőképpen fogható meg: ott van-e tényleg az a valami (dolog), amit látunk, valóban úgy van-e ott, ahogy látjuk, illetve ha az a dolog

¹ Az Association of Crime Scene Reconstruction definícióját lásd: <http://www.crimescenejournal.com/content.php?id=0007>

² Peter B. Ainsworth: *Offender Profiling and Crime Analysis*. Willan Publishing, 2001, p. 34.

onnan hiányzik, akkor honnan tudjuk, hogy az hiányzik onnan?³ A világról való tudásunknak tehát két alapvető eleme létezik: az *érzékelés* és az *értelem*. A *nem fogalmi* természetű világ *dolgokból* áll, és ezekről kell *tudást* szerez-nünk. A dolgokról meglévő tudásunk pedig olyan ismerethalmaz, amely részben *empirikus tanulás*, részben pedig egyéb *intellektuális tevékenység* (logika, intuíció) következménye. Ha valamely eseménysor egy helyszínen megtörtént, annak velejáró anyagiasult jelei, nyomai az adott térben szükség-szerűen megjelennek, illetve – többlet vagy hiány formájában – változást indukálnak. Ezek a jelek (nyomok, anyagmaradványok) érzékszerveink számára priméren nem feltétlenül észlelhetők. A kriminalista helyszínelő tehát lupét ragad, hogy *mélyebbre* lásson; marabu ecsettel porozni kezd, hogy láthatóvá tegye azt, ami addig *láthatatlan* volt. Aztán úgy csomagolja el a fölit, a (már nem steril) mintavevő pálcát, hogy nem tudja (csak reméli), hogy biztosított-e valamit a múlt történéseinek anyagiasult termékeiből. A fölin, a pálcán ugyan-is már nem ő, hanem a laborban dolgozó szakértő (vagy annak instrumentuma) fogja *érzékelni* a történet jeleit, nyomait. A szakértő által – a pálcán lévő mintából – megállapított *DNS-profil* aztán a nyomozónál ölt ismét valós testet, az elkövető (vagy a sértett) kilétének megállapításakor. Mindez a *megosztott megismerés* kriminalisztikai kaszkádja, sikerének első és elengedhetetlen kelléke a helyszínelő tevékenysége. A kriminalisztika (értsd itt: a szemle) egyszersmind egy *hermeneutikai* diszciplína, azaz *értelmező* tevékenység. Már az ötvenes években megjelent a kognitív elméleteket valló publikációkban, hogy a *percepció* és a *kogníció* között szoros kapcsolat lehet: az alulról szerveződő (*bottom-up*) folyamatok gyorsak, feltétlen jellegűek, többségében *percepciók*, míg a felülről szerveződők (*top-down*) *fogalmakat határoznak meg*, szándékolt, akaratú tevékenységek. Idetartozik a *problémamegoldás és az absztrakt ítéletalkotás*. Mindkettő túlmutat azonban a megadott információ.⁴ Kriminalisztikai hasonlattal élve: az áldozat tarkóján lévő „luk” a megismerés különböző szintjein lehet:

- a) anyaghiany;
- b) lövési sérülés;

³ Kriminalisztikai példával élve: a betörés helyszínén, a poros könyvszekrényen két hangfal áll egymástól fél méterre, közöttük a polc egy jól körülhatárolt területen nem poros. Amit látunk: két hangfal. Amit nem: a hifiberendezés. A lehetséges megoldás egy heurisztika: utóbbit ellopták.

⁴ Jerome S. Bruner: Beyond the Information Given: Studies in the Psychology of Knowing. Norton, New York, 1973. In: David Bordwell: A Case for Cognitivism. Iris, vol. 9, no. 9, 1989, pp. 11–40. [David Bordwell cikke magyarul: Érvélsz a kognitívizmus mellett. <http://www.c3.hu/scripta/metropolis/9804/bordwell.htm>]

- c) lövési sérülés bemeneti nyílása;
- d) rászorított csőtorkolattal leadott lövés bemeneti nyílása;
- e) golyós, kis kaliberű löszerrel, rászorított csőtorkolattal leadott lövés bemeneti nyílása;
- f) a „lebélyegzési jel” alapján jól meghatározható típusú, kis kaliberű golyós löfegyverrel, rászorított csőtorkolattal leadott lövés bemeneti nyílása is.

Továbbmenve, kimeneti nyílás hiányában egyértelmű, hogy a lövedék (vagy annak maradványa) a löcsatorna végén kell hogy legyen, amelyből a löszer (és a fegyver) akár egyedileg is beazonosítható lehet. Ez a kriminalisztikai vizsgálódás *perceptuális*, az empirikus ismereteket felhasználó, azt alkalmazó része. A tarkón lévő „luk” a másik irányból megközelítve azonban távolabbi, de logikus következtetésekre (absztrakcióra, vagy generalizációra), *nota bene intuíciónkra* is lehetőséget teremt. A tarkóra szorított fegyver az „isten” *hatalom kimutatásának*, a totális *megsemmisítés* lehetőségének a szimbóluma, amely magában foglalja a *sértett megalázását*, olyan *motivumokat* villantva fel a cselekmény háttérében, amik segíthetik a kriminalisztika alapkérdéseinek *absztraktív* megválaszolását. A fegyver eldörrenése, az áldozat *kivégzése* tehát adott esetben egy gondolatilag jól behatárolható *konfliktus* végére tesz, tehet pontot.

A helyszín *tudati* megismerése a helyszínelő *szubjektív* képessége. Fontos azonban, hogy ezt a megismerést (jogilag elvártan is) *megosszák* a büntető igazságszolgáltatás későbbi szereplőivel. Ezért a helyszínelő *jegyzőkönyvet* és *fényképeket* készít, azaz megpróbálja *leírni, megjeleníttetni* azt, amit a helyszínen talált, amit ő ott látott.⁵ Ehhez mankóként a tanult *sémákat* használja, a fényképeket a kriminalisztikai fotográfia *eszközeivel és szabályainak betartásával*, a lehető legobjektívebb módon próbálja elkészíteni. Jegyzőkönyve, ennek ellenére – akarva-akaratlanul, az írott beszéd magasabb rendű idegrendszeri képességeket igénylő mivoltából fakadóan – *visszatükrözi* megelőző ismereteit, képességeit, gondolatait a világról, szűkebb értelemben magáról a helyszínről. Hipotézise a jegyzőkönyv sorai közé ivódik.⁶ A helyszínelő fényképei – szakmailag bármennyire rendjén valók is – csupán *két di-*

⁵ Látni persze nem a szemünkkel, még csak nem is az agyunkkal, hanem az *eszünkkel* látunk: tudniillik az *ész* az, amely a tarkón lévő „luk” mellett „piros” tócsát a *sértett sérüléséből szükségszerűen kifolyó vérrrel azonosítja*.

⁶ A kritikai realizmus (filozófiai) képviselői szerint a hipotézisalkotás nem tudományos, hanem *pszichológiai* kérdés. A hipotézis addigi ismereteinkből, tudásunkból, ideáinkból egyszer csak „képként összeáll”. A tudomány csak ezt követően kap szerepet: segít *igazolni*, avagy *elvetni* a hipotézist.

menzióban, meghatározott irányból és (látó)szögből képesek bemutatni a helyszínen tapasztaltakat. Az előbbiekből leírtakból következően a (fényképező)gép sosem azt látja, amit a fényképet készítő ember. A módszer neutralitásra, objektivitásra való törekvése további *korlát* lehet a megismerés későbbi fázisaiban.⁷ Felvetődik tehát a kérdés, hogy az események későbbi szakaszában a jegyzőkönyvet olvasó, fényképeket elemző résztvevő *ugyan-azt a helyszínt ismeri-e meg, mint amit a helyszínelő észlelt.*

A helyszín egy négydimenziós *feladvány*: van szélessége, hossza, mélysége és időbelisége. Sui generis valója⁸, az összegyűjtött, előhívott nyomok a cselekmény *mentális reprezentációját* segíti. Filmes hasonlattal élve, ha a helyszínen rögzített *pillanatképeket* megfelelő módon *mozgófilmmé* rakjuk össze, megkezdődhet a (rekonstrukciós) vetítés. Már a kezdeti képsorokból feltűnhet, hogy a film vászna nem egyenletesen fehér és sima, a filmtekerés időnként kissé megakad. A film helyenként durva vágásokkal tarkított, és a vetített képre néha egy makacs légy is rárepül, zavarva a látottakat. S bár a film alapvetően dokumentarista alkotás, értelemszerűen nem a megtörtént teljes és pontos valóságot fogja mutatni, hanem *a helyszíni adatok és percepciók alapján összerakott képeknek a helyszínelőben – ismeretei, képességei és intuíciói által – képzett tükröződését.* És azt csak remélni lehet, hogy a valósághoz képest a *torzítás* mértéke minimális...

Összefoglalva a szerző által pontokba szedett korlátokat, úgy vélem, ezek eredője egy és ugyanaz: *a helyszínelő ismerete, tudása, logikai és intuitív képessége, érvelése.* A *szubjektivitás* tehát valóban tetten érhető, de nem mint *módszertan*, hanem mint *következtetés.* A probléma pedig a következtetésalapú szemlével, hogy *nehezen tudunk elszámolni azzal, amit tudunk, ahhoz képest, amit látunk...* Egy tudományos módszer számítógépes programokkal modellálható. A számítógép és a gondolati rekonstrukció között egy nagy különbség viszont mindenképpen kiemelendő: míg a számítógép „csak” szintaxisokat használ, addig a szemlén – sok esetben – *intuícióra és szemantikára* is szükség van.⁹

A tanulmányban szereplő *korlátokra* reflektálva, ha az *elkövető idegességében teljesen illogikusan cselekszik*, annak anyagiasult jelei a helyszínen

⁷ Gondoljunk csak arra, hogy milyen asszociációknak adhat teret egy hosszasan megtervezett, speciális fototechnikai eljárással készült, művészi fotó egy hirtelen „elkattintott” hobbi-képező képest.

⁸ Mitől lett egy *lakásból helyszín*? – fontos tehát megtalálni magának a helyszínné válásnak a feltételeit, okozati, funkcionális magyarázatait is.

⁹ John Searle: *Mind, Brains and Science.* British Broadcasting Corp., London, 1984. In: David Bordwel: i. m.

biztosan tetten érhető. Talán nem is a logika hiánya¹⁰, hanem a felkészületlenség, a spontaneitás, a szervezetlenség jelei inkább segítik a helyszínelőt munkájában és következtetéseiben.

Ha az *elkövető direkt megtévesztő módszereket alkalmaz*, a cselekmény láncolata vagy nem lesz koherens, vagy a rekonstrukció során elkészült „filmünk” vetítésének végén az elkövetőről kiderül, hogy nem is szerepelt a filmben... Ez pedig nem csak a hollywoodi filmek esetén jelent teljes bukást.

Úgy vélem tehát, hogy egyetlen valós korlát maradt: *ha a szemlebizottság a helyszínen tapasztaltakat helyesen észleli, de a tényekből rossz következtetést von le*. Azaz megint egy filozófustól származó idézettel bekeretezve a mondandómat: *az érzéki világot megismerni annyit tesz, mint a valóság érzékekkel tapasztalt feléhez hozzáfűzni a gondolkodással észlelt felét, hogy teljes legyen a képe.*¹¹

Teljesen egyetértek a szerzővel, hogy mindezek ismerete (és beismerése) a kriminalisták közös felelőssége. Ez pedig a helyszíni szemlét végző szakemberek alap- és szakmai kompetenciáinak pontos körülírását és folyamatos fejlesztését igényli.

¹⁰ Mi a logikus egy helyszínen az elkövető részéről? Miféle logika lehet ez? Egyáltalán logika-e?

¹¹ Rudolf Steiner ismeretelmélete. <http://sommeruniverse.com/phpBB2/viewtopic.php?f=11&t=258>